SİVAS ARKEOLOJİ MÜZESİNDEKİ TIĞ İLE ÖRME KESELER

Şirin KARAMAN[1]
Mehmet Fatih ÇAKMAKTEPE[2]

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi,sahan@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8535-6246

[2] Öğr.Gör. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, fatihcakmaktepe@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9741-284X

Karaman Şirin ve Mehmet Fatih Çakmaktepe. "Sivas Arkeoloji Müzesindeki Tığ İle Örme Keseler". Kalemişi 18 (2021 Bahar): s. 91–105. doi: 10.7816/kalemisi-09-18-07

ÖZ

Kültürel mirasımız olan el sanatları eserleri incelendiğinde teknik ve uygulamadaki başarı düzeyinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Geleneksel el sanatları içinde keseler, yapım teknikleri ve geniş kullanım alanı ile özel bir yere sahiptir. Keselerin kullanım yerlerine göre birçok çeşidi bulunmaktadır. Ayrıca yapım tekniklerine göre, kullanılan malzeme ve yapımda kullanılan araca göre de keseleri sınıflandırmak mümkündür. Keselerin değeri yalnızca taşıdığı nitelik ile değil aynı zamanda görünümünün güzelliğiyle de ölçülmektedir. Eski dönemlerde toplumda dikiş dikme ve örgü örme bilinen gündelik bir uygulama iken günümüzde iğnenin ve tığın nasıl tutulduğunu bilmeyen bir nesil yetişmiştir. Dolayısıyla yenileri yapılmayınca eskilerin kıymeti daha da artmaktadır. Keselerin kullanım yerini başka malzemelerin alması sonucu yapımları tamamen bitmiştir. Bu nedenle mirasımız olan kültürel eserlerin korunması daha fazla önem arz etmektedir. Bu çalışma ile iki temel amaç güdülmüştür. Bunlardan biri; artık yapılmayan keseleri kayıt altına almak ve keselerin farklı kullanım alanları ile devamlılığını sağlamak; bir diğeri de geçmiş yaşantıların beğenisini gelecek nesillere aktarmaktır. Bu nedenle incelenilen keselerde; kullanılan malzeme, renk, teknik, motif ve kompozisyon özellikleri tespit edilerek keseler kayıt altına alınmış, motifler dijitale aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: El Sanatları, Müze, Örme, Kese, Sivas

Makale Bilgisi:
Geliş: 20 Ocak 2021 *Düzeltme: 12 Mart 2021* *Kabul: 20 Mart 2021*

© 2021 Kalemişi. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

İnsanoğlu ihtiyacı olan eşyayı, çevresinde bulunan hammaddeyi kullanarak güzel eserlere dönüştürmeye çalışır. Türkler tarih boyunca eşyalarında süsleme unsurlarını kullanmışlardır. Eşyanın kullanılacağı alana göre süslemesini şekillendirmiş ve zengin bir bezeme kültürüne ulaşmıştır. Uzun süreli uygulamalar ile geleneksel nitelik kazandırılmıştır. Keseler de bu geleneksel eşyaların başında gelir. Cepte taşınan, içine para, tütün vb. konulan, kumaştan veya örgüden yapılan küçük torbaya (Tdk.13.06.2021); altın ve gümüş paraların muhafazası için kullanılan küçük torbalara (Pakalın, 1971: 247); kumaştan ve deriden dikilerek, elde çeşitli ipliklerle örülerek günlük hayatta farklı yerlerde kullanılan küçük torbalara (Koçu,2015: 159); madeni paralar başta olmak üzere gerekli eşyaların içinde muhafaza edildiği küçük torbalara (Özbel,:4); dilimize Farsça'dan geçen "kise" kelimesinden türetilmiş, küçük torba, kumaş ve meşin kılıflara(Çakır, 2019: 42-43) kese denmektedir. Türkçeye ne zaman girdiği tam olarak bilinmemekle birlikte İran'dan dilimize geçen bir sözcük olduğu düşünülmektedir. Anadolu, Doğu Türkistan ve Sibirya bölgelerinde yaşayan Baraba Türklerinin güncel ağızlarında kullanıldığı bilinmektedir. Yabancı kökten gelen kise/kese sözcüğünün varlığına rastlanmaktadır (Ögel, 1978: 307). Türklerde kesenin eskiden beri kullanıldığı Uygur çizim ve Göktürk heykellerinden anlaşılmaktadır. Kese "yançık" olarak ifade edilmektedir. Bel-bağı olarak kullanılan kuşak ve kemerlere asılarak kullanıldığı görülmektedir(Ögel, 1978: 62-93).

Eskiden beri Anadolu topraklarında ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk yerleşim yerlerinde her bir esnafın yardım sandığı bulundurma âdeti vardı. Bu sandıklar "Esnaf vakfı", "Esnaf sandığı" ve daha eskiden "Esnaf kesesi" olarak ifade edilmektedir. Ahilik sistemi içinde yer alan bütün esnafların sandığında birbirinden farklı altı adet kese bulunmaktadır. Atlas, yeşil, örme, kırmızı, ak ve kara olarak ifade edilmektedir. Örme keseye vakıf paraları konarken diğerleri değerli evraklar için kullanılmaktadır (Çağatay, 1997: 134-136). Örme keselere para konulduğu için diğerlerinden farklı bir değer verildiği düşünülmektedir.

Birçok konuda olduğu gibi el sanatlarında da önemli bir kaynak olan Evliya Çelebi seyahatnamesinde esnaf geçiş alaylarındaki tellakların geçişinden bahsetmektedir. Peştamalla sardıkları çıplak bedenleri ile geçit alayında yer alırken ellerinde keseler bulunmaktadır. Geçiş sırasında birbirlerine sabun ve kese sürdükleri ifade edilmektedir (Kahraman ve Dağlı, 2006: 612). Birbirinden farklı işlevler için farklı keseler yapılmıştır. Keseler onu kullanacak kişiye göre şekillenmektedir. Örneğin para keselerinin büyüklüğü kullanacak kişinin kadın veya erkek olmasına göre değişmektedir. Kadın için olan keseler erkeklerinkine göre daha küçük ebatlardadır (Koçu, 2015: 160). Ayrıca farklı paraların miktarını belirten terim olarak da kullanılmıştır. Paranın sayısı ile gerçek değerini de ifade etmektedir. Osmanlı da farklı para türleri ve miktarları için farklı kese ifadeleri kullanılmaktadır (Çakır, 2019: 42-43). Keseler değer ölçü birimi olarak da kullanılmışlardır.

Osmanlı Hükümdarı devlet yönetiminde en üst makama getirmek istediği vezir-i azama kendi mührünün birebir aynısını vermektedir. Hükümdar bu mührü altın kese içinde iletmektedir. Vezir-i azam, padişah yetkilerini kullanacağı bu mührü göğsünde taşımaktadır (d'Ohsson, 1980:85). Mührün kıymeti kadar onun taşındığı kesenin de önemli bir unsur olduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı'da tütün içme alışkanlığının çok yaygın olduğu bilinmektedir. Kimileri tütün ve çubuklarını özel taşıma torbalarına koyarak yanlarında bulundurma alışkanlıklarına sahipti. Tütünü, atlas veya ipekli kumaştan yapılan torbaya, çubuğu ise kemere asılı özel muhafazaya koyarak taşımışlardır (d'Ohsson, 1980: 57). Bu torbaların tütün ve çubuk (ağızlık)kesesi olduğu düşünülmektedir. Çoğunlukla küçük objelerin kolaylıkla taşınması için yapılan keseler hem yapanı hem de kullananı için özel öneme sahiptir.

Örgü, ince ve kalın olarak farklı görünümlere sahip bir uygulama tekniğidir. Örgü yapımında iğne, tığ, firkete, mekik gibi araçlarla ipek, pamuklu ipek, pul ve boncuk kullanılarak yapılan ince örgüler ile tığ ve şiş kullanılarak yün iplikle kalın örgüler yapılmaktadır. Tığ işiyle yapılmış para, çakmak ve saat kesesi gibi örme işleri dikkat çekici niteliklere sahiptir (Barışta,1988: 133). Diğer el sanatlarında olduğu gibi keselerde özellikle genç kızlar ve kadınlar tarafından yapılan kendi bildikleri teknikte maharetlerini sergileme imkânı vermektedir.

Geçmişte keseler, genç kızların çeyizlerinin en önemli parçalarından biridir. Gelin adayı tarafından damat için çoğu kez para, mühür, saat ve bazen de tütün kesesinin eklenmesi ile takım halinde yapıldığı bilinmektedir (Özbel, …:5).

İnsan hayatında önemli bir başlangıç olan aile kurumunun kurulmasında çeyiz hazırlama köklü bir gelenektir. Çeyiz eşyaları arasında keselerde önemli bir yer tutmaktadır. Evlenecek kız tarafından yapılan ve satın alınan çeşitli keseler damat bohçasında yerini almaktadır. Çeyizde yer alan kaşık keseleri gelin ve damadın yemek yiyebileceği iki kaşık sığacak büyüklükte yapılmaktadır (Kademoğlu, 1999: 233). Osmanlılar döneminde çeyiz

hazırlama geleneği yöresel farklarla sürdürülmüştür. Bir evin ne kadar eşyaya ihtiyacı varsa çeyizin de o kadar çeşitli olduğu görülmektedir. Çeyiz eşyaları arasında para, saat, mühür ve tarak keselerinin olduğu da bilinmektedir (Nutku, 1993: 297).

Keselerin yapım teknikleri incelendiğinde aynı malzemeden yapılanlar dahi motif ve renkleri ile çok farklı görünmektedirler. Yöresel farklılıklar malzemeyi ve süsleme unsurlarını zenginleştirmiştir. Yaşanılan çevre, kültürel faktörler ve ekonomik hayat keselerin şekillenmesinde etkili olmuştur. Eskiden yapım yerlerine göre keseler ev ve çarşı kesesi olarak ikiye ayrılmaktaydı. Kese yapımında kullanılan araçlara ve yapım tekniklerine göre ise; iğne, tığ, dokuma, kumaş, dival işleri, fermene, deri ve boncuk olmak üzere sekiz grupta incelenmektedir. Keseler çoğunlukla içine konacak eşyaya uygun şekilde tasarlanmışlardır. Kullanım yerlerine göre keseler; saat, para, mühür, tütün, ağızlık, çakmak, tarak, kaşık, cüz ve Kur'an, divid, hamam-yüz, sabun, yay, askılı (ceplik) ve dokuma keseler olarak sınıflandırılmaktadır (Özbel, …:6-9).

İnsanlar para keselerini koynunda, kuşak içinde ya da entari ceplerinde taşırlardı. Mühür keseleri boyuna asılarak, saat keseleri de koyunda ya da kuşak kıvrımında, tütün kesesi ise kaytanından bir ziynet eşyası gibi kola asılarak taşındığı bilinmektedir (Koçu, 2015: 160). Yapanın uygulamadaki özen ve itinası ile şekillendirilen gösterişli motiflerle bezeli keseler kullanan kişi tarafından aynı zamanda sergilenmektedir. Tığ ve şişle örülen keselerin üzerindeki motiflerinin verilişleri belirli bir düzen halindedir. Kesenin dibine yakın olan bölümde baklava dilimini andıran motife badem adı verilirdi. Bu kese yapımında gelenekselleşmiş bir uygulama idi. Bunun hemen üstünde ve kese ağzına yakın bölümde iki adet suyun keseyi alanlara ayırdığı ve bunlara kuşak denildiği bilinmektedir. Su motiflerinin arasında kalan bölüm ise göbek olarak ifade edilmektedir (Özbel,..:10). Keselerdeki kompozisyon oluşturma düzeni dokuma geleneği ile benzerlik göstermektedir. Ortak motiflerinde kullanıldığı örneklere rastlanmaktadır. Anadolu kadının duygularına tercüman olan anlam yüklü motiflerle bezeli günümüze ulaşmış birçok örtü, kese ve çorap bulunmaktadır. Bunlardan çarkıfelek çiçeğinden esinlenilerek oluşturulan motif farklı el sanatlarında çok kullanılanlardan birisidir. Hayatın döngüsünü çağrıştıran dönen yapraklarla hoş bir bezeme öğesidir (Berker, 1980: 35). Keseleri süsleyen motif örneklerini herhangi bir dokuma, işleme ya da örgü üzerinde görmek mümkündür. Keseleri yapan kadınların motifleri farklı malzemede ustalıkla işleme becerileri takdire değerdir. Sivas ili el sanatlarında güzel özelliklere sahip bir şehirdir. Özellikle dokumalar alanında hatırı sayılır bir konumdadır. Bu çalışmada Sivas Arkeoloji Müzesi bünyesinde bulunan ve günümüzde yapımı ve kullanımı tamamen bitmiş olan keseler incelenmiştir. Birçok farklı malzeme ve yapım tekniği ile yapılmış keseler mevcuttur. Birçok farklı malzemeden yapılmış kese sayısının fazlalığı nedeni ile çalışmamızın alanını daraltarak örme keselerde çalışma yapmaya karar verilmiştir.

Bulgular

Müzede bulunan tığ ile örme keseler arasından seçilen örneklerin çizimleri yapılmıştır.

Resim 1. Sivas Arkeoloji Müzesi, Para kesesi.

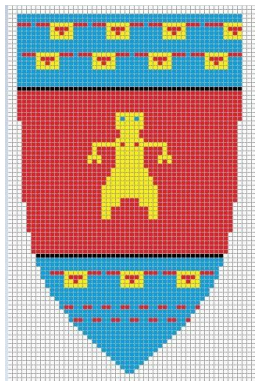

Çizim 1. Para kesesi çizimi (Çakmaktepe 2021)

Envanter no: 92/74
Ebat: 8,5X15cm
Müzeye geliş şekli: Satın alma
Çağı: 20.yüzyıl

Eserin tanımı: Kese ağız kısmı geniş dip kısmına doğru daralarak konik şekilde tasarlanmıştır. Tığ ile sık iğne tekniğinde örülmüştür. Kese mavi ve kırmızı renkler ile üç alana bölünmüştür. Kesenin alt ve ağız kısmı mavi renk zemin üstünde kare içinde üçgen motifi ile bezelidir. Gövde de ise kırmızı zemin üstünde sarı renkli insan figürü yer almaktadır. Kesenin ağız kısmını büzmek için kordon yapılmıştır. Kesenin ağız kısmı, kordon uçları ve kesenin alt ucu çiçek şeklinde oyalanmıştır.

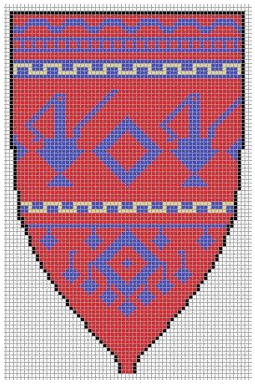

Resim 2. Sivas Arkeoloji Müzesi, Para kesesi. **Çizim 2. Para kesesi çizimi (Çakmaktepe 2021)**

Envanter no: 92/81
Ebat:
Müzeye geliş şekli:
Çağı:

Eserin tanımı: Kese konik şekilde para kesesi olarak tasarlanmıştır.Tığ ile sık iğne tekniğinde örülmüştür. Kırmızı zemin rengi üzerinde mavi ve krem renklerde motiflerle yapılmıştır. Kesenin dip kısmında asılı kandili andıran motif yer almaktadır. Gövde kısmı akan su motifi ile sınırlandırılarak bir ibrik bir baklava motifinin sıralanması ile düzenlenmiştir. Kesenin ağız ve dip kısmı aynı şekilde örülmüştür.

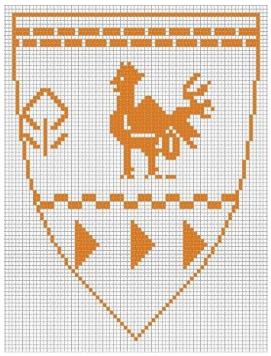

Resim 3. Sivas Arkeoloji Müzesi, Para kesesi. **Çizim 3. Para kesesi çizimi (Çakmaktepe 2021)**

Envanter no: 92/156
Ebat: 11,5X13,3cm
Müzeye geliş şekli:Satın alma

Çağı: 20.yüzyıl

Eserin tanımı: Kese, konik şekilde para kesesi olarak tasarlanmıştır. Tığ ile sık iğne tekniğinde örülmüştür. Krem zemin rengi üzerinde kırmızı renkli motiflerle yapılmıştır. Kesenin dip kısmında badem motifi yer almaktadır. Gövdenin alt kısmında akan su motifi bulunmaktadır. Orta kısım ise bir horoz ve bir bitki motifinin sıralanması ile düzenlenmiştir. Kesenin ağız kısmını büzmek için kordon yapılmıştır. Kordon uçları ve kesenin dibi krem ve kırmızı iplikle püskül yapılmıştır.

Resim 4. Sivas Arkeoloji Müzesi, Para kesesi. **Çizim 4. Para kesesi çizimi (Çakmaktepe 2021)**

Envanter no: 92/96

Ebat: 10,5X14cm

Müzeye geliş şekli:Satın alma

Çağı: 20.yüzyıl

Eserin tanımı: Kese konik şeklinde para kesesi olarak tasarlanmıştır. Tığ ile sık iğne tekniğinde örülmüştür. Kese zemini mavi, yeşil, pembe, siyah renklerle bantlar halinde oluşturulmuştur. Kesenin alt kısmında "Z" motifi yer almaktadır. Gövde kısmı güvercin motifi ile bezelidir. Kesenin ağız ve alt kısmı oyalanmıştır.

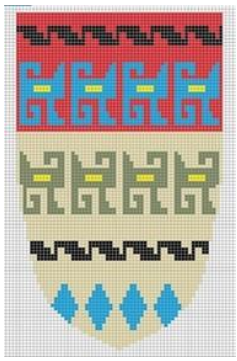

Resim 5. Sivas Arkeoloji Müzesi, Para kesesi. **Çizim 5. Para kesesi çizimi (Çakmaktepe 2021)**

Envanter no: 968

Ebat: 9X14cm

Müzeye geliş şekli: Satın alma

Çağı: -

Eserin tanımı: Kese yarım oval şeklinde tasarlanmıştır. Tığ ile sık iğne tekniğinde örülmüştür. Kese krem ve kırmızı renkler ile iki alana bölünmüştür. Kesenin dip kısmında badem motifi yer almaktadır. Gövde,alt ve üst kısmında akan su motifi ile sınırlandırılarak arka arkaya dizilmiş iki sıra hayvan motifi ile düzenlenmiştir. Kesenin ağız kısmını büzmek için kordon yapılmıştır. Kordon uçları top şeklinde örülmüştür. Alt kısmın ucu püsküllüdür.

Resim 6. Sivas Arkeoloji Müzesi, Para kesesi. **Çizim 6. Para kesesi çizimi (Çakmaktepe 2021)**

Envanter no: 92/150
Ebat: 9X12cm
Müzeye geliş şekli: Satın alma
Çağı: 20. yüzyıl

Eserin tanımı: Konik şeklinde tasarlanmış para kesesidir. Tığ ile sık iğne tekniğinde örülmüştür. Kese mavi ve sarı renklerden oluşmaktadır. Kesenin gövde kısmı küçük motiflerle sınırlandırılmıştır.Gövde de arka arkaya dizilmiş hayvan figürleri yer almaktadır. Kesenin ağız kısmını büzmek için kordon bulunmaktadır. Kordonun ucu ile kesenin alt kısmına püskül yapılmıştır.

Resim 7. Sivas Arkeoloji Müzesi, Para kesesi

Envanter no: 92/61
Ebat: 10X14cm
Müzeye geliş şekli:Satın alma
Çağı: 20. yüzyıl

Eserin tanımı:Kese yarım oval şeklinde düzenlenmiştir. Tığ ile mavi renkli boncuklarla örülmüş yer yer boncukla çiçek motifleri yapılmıştır.Kesenin kordon ucu ve dip kısmın ucu boncukla çiçek motifi şeklindedir.

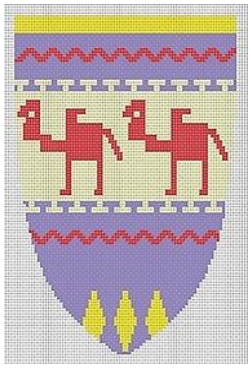

Resim 8. Sivas Arkeoloji Müzesi, Para kesesi. **Çizim 7. Para kesesi çizimi (Çakmaktepe 2021)**

Envanter no: 92/67
Ebat: 10X14,5
Müzeye geliş şekli: Satın alma
Çağı: 20. yüzyıl

Eserin tanımı: Kese yarım oval şeklinde para kesesi olarak tasarlanmıştır. Tığ ile sık iğne tekniğinde örülmüştür. Kese mor, krem, kırmızı ve sarı renklerden oluşmaktadır. Kesenin ağız ve dip kısmı mor renklidir. Mor renk üzerinde kırmızı renkli zikzak motifi ile gövde sınırlandırılmıştır. Dip kısmında badem motifi yer almaktadır. Gövde stilize deve motifi ile bezelidir. Ağız ve dip kısmın ucu küçük çiçek motifleri ile süslüdür.

Resim 9. Sivas Arkeoloji Müzesi, Para kesesi. **Çizim 8. Para kesesi çizimi (Çakmaktepe 2021)**

Envanter no: 92/78
Ebat: 10,4X14cm
Müzeye geliş şekli:Satın alma
Çağı:20. yüzyıl

Eserin tanımı: Kese; siyah, krem ve kırmızı renklerde konik şeklinde para kesesi olarak tasarlamıştır. Tığ ile sık iğne tekniğinde örülmüştür. Kesenin dip kısmında çiçek motifi yer almaktadır. Gövde zincir motifi ile sınırlandırılmıştır. Gövde kısmında iki adet önde iki adet arka yüzde vazoda çiçek motifi yer almaktadır. Kesenin ağzını büzmek için uçları püsküllü kordon yapılmıştır.Dip kısmın ucu küçük bir çiçek motifi ile süslüdür.

Resim 10. Sivas Arkeoloji Müzesi, Para kesesi. **Çizim 9. Para kesesi çizimi (Çakmaktepe 2021)**

Envanter no: 92/153
Ebat: 9,5X16,5cm
Müzeye geliş şekli: Satın alma
Çağı: 20. yüzyıl

Eserin tanımı: Kese konik şeklinde para kesesi olarak tasarlamıştır.Tığ ile sık iğne tekniğinde örülmüştür. Dip kısmında kilimlerde canavar ayağı/kurbağa olarak bilinen motif yer almaktadır. Gövde de ise sarı, kırmızı bantlar halindeki zemin üzerinde mavi renkli kurtağzı motifi bulunmaktadır. Kesenin uç kısmı küçük bir çiçek motifi ile süslüdür. Kordon ucunda minik çiçek motifi yapılmıştır.

Resim 11. Sivas Arkeoloji Müzesi, Para kesesi. **Çizim 10. Para kesesi çizimi (Çakmaktepe 2021)**

Envanter no: 92/68
Ebat: 11,5X18cm
Müzeye geliş şekli:Satın alma
Çağı:20. yüzyıl

Eserin tanımı:Kese konik şeklinde para kesesi olarak tasarlamıştır. Siyah, pembe, sarı ve beyaz renklerden oluşmaktadır. Tığ ile sık iğne tekniğinde örülmüştür. Dip kısmın üstünde badem motifi yer almaktadır. Gövde de ise siyah renk üzerinde üç sıra yazı motifi ile bezelidir. Kesenin ağız ve dip kısmın ucu küçük çiçek motifleri ile süslüdür.

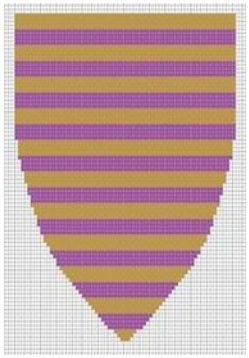

Resim 12. Sivas Arkeoloji Müzesi, Para kesesi. **Çizim 11. Para kesesi çizimi (Çakmaktepe 2021)**

Envanter no: 92/64
Ebat: 8X11cm
Müzeye geliş şekli: Satın alma
Çağı: 20. yüzyıl

Eserin tanımı: Kese konik şeklinde tasarlanmıştır. Mor ve simli sarı renkli iplerle tığ ile ağ şeklinde örülmüştür. Bir mor bir sarı renk ile bantlar halinde düzenlenmiştir. Kordon ucu ve dip kısmın ucuna püskül yapılmıştır.

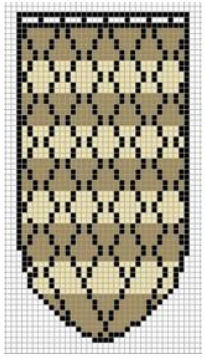

Resim 13. Sivas Arkeoloji Müzesi, Para kesesi. **Çizim 12. Para kesesi çizimi (Çakmaktepe 2021)**

Envanter no: 92/123
Ebat: 7,6X14,5cm
Müzeye geliş şekli: Satın alma
Çağı: 20. yüzyıl

Eserin tanımı: Kese yarım oval şeklinde tasarlanmıştır. Beyaz ve yeşil renkli ipliklerle tığ ile örülmüştür. İplikler yer değiştirerek enine bantlar halinde oluşturulurken örgü ile baklava motifi yüzeyi bezemektedir. Kesenin ağız ve dip kısmının ucunda çiçek motifi örülmüştür. Kordon ucunda püskül yer almaktadır.

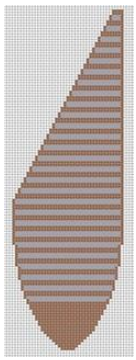

Resim 14. Sivas Arkeoloji Müzesi, Para kesesi. **Çizim 13. Para kesesi çizimi (Çakmaktepe 2021)**

Envanter no:92/40
Ebat: 9,5X28
Müzeye geliş şekli:Satın alma
Çağı:20. yüzyıl
Eserin tanımı: Kese kuşağa bağlamak için ağız kısmı uzun olarak konik şeklinde tasarlanmıştır. Kahverengi ve eflatun renkli ipliklerle tığ ile örülerek yapılmıştır. Renkler kesenin eni yönünde birkaç sırada bir yer değiştirerek bantlar oluşturacak şekilde düzenlenmiştir. Kordon ucu ve alt ucunda püskül yer almaktadır.

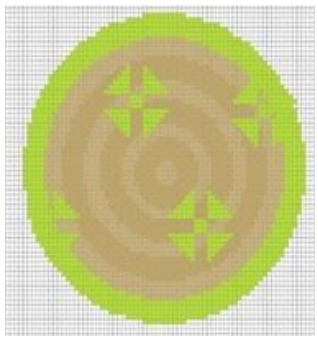

Resim 15. Sivas Arkeoloji Müzesi, Saat kesesi. **Çizim 14. Saat kesesi çizimi (Çakmaktepe 2021)**

Envanter no: 1157
Ebat: 3cm çapında
Müzeye geliş şekli: Bağış (Şükriye Güvenal)
Çağı: -
Eserin tanımı: Kese saat kesesi olarak daire şeklinde tasarlanmıştır. Pembe ve yeşil renkli ipliklerle tığ ile sık iğne tekniğinde örülmüştür. Üzerinde bitkisel motifler yer almaktadır. Kesenin kenarlarında ve kordon ucunda çiçek motifleri bulunmaktadır.

Resim 16. Sivas Arkeoloji Müzesi, Saat kesesi. **Çizim 15. Saat kesesi çizimi (Çakmaktepe 2021)**

Envanter no: 92/54
Ebat: 7,5cm çapında
Müzeye geliş şekli: Satın alma
Çağı: 20. yüzyıl
Eserin tanımı: Saat kesesi olarak daire şeklinde tasarlanmıştır. Mavi ve krem renklerde ipliklerle tığ ile trabzan tekniğinde örülmüştür. Kesenin tamamı çarkıfelek motifi ile bezelidir. Kesenin kenarı çiçek motifi şeklinde örülmüştür.

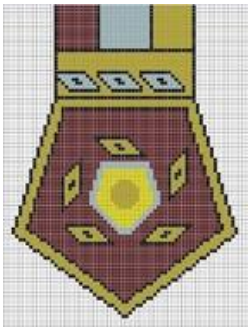

Resim 17. Sivas Arkeoloji Müzesi, Mühür kesesi. **Çizim 16. Mühür kesesi çizimi (Çakmaktepe 2021)**

Envanter no: 964
Ebat: 6X32cm
Müzeye geliş şekli: Satın alma
Çağı: -
Eserin tanımı: Mühür kesesi olarak beşgen şeklinde tasarlanmıştır. Bordo, sarı, krem ve mavi renkli ipliklerle yapılmıştır. İç içe geçmiş beşgenler şeklinde düzenlenmiştir. Bordo rengin üzerinde sarı renkli göz motifi ile bezelidir. Tığ ile sık iğne tekniğinde örülmüştür. Ağız kısmı kuşağa bağlamak için örülerek uzatılmış ucu püsküllüdür.

Resim 18. Sivas Arkeoloji Müzesi, Para kesesi. **Çizim 17. Para kesesi çizimi (Çakmaktepe 2021)**

Envanter no: 92/39
Ebat: 8X51,5cm
Müzeye geliş şekli: Satın alma
Çağı: 20. yüzyıl

Eserin tanımı: Para kesesi olarak yarım oval şeklinde tasarlanmıştır. Kırmızı, siyah, sarı ve krem renklerde yapılmıştır. Tığ ile sık iğne tekniğinde örülmüştür. Kesenin dip kısmında badem motifi yer almaktadır. Gövde bitkisel ve geometrik motiflerle bezelidir. Kesenin ağız kısmı parmak/tarak motifi ile uzunca örülmüş ucu püsküllüdür.

Resim 19. Sivas Arkeoloji Müzesi, Kese takımı

Envanter no: 992
Ebat: 9.5x14.5cm.
Müzeye geliş şekli: Satın alma.
Çağı: 19. yüzyıl

Eserin tanımı: Para, saat ve mühür kesesi olarak takım halinde yapılmıştır. Tığ ile yavruağzı renginde iplik ile örülmüştür. Para kesesi yarım elips, saat kesesi dairesel, mühür kesesi ise küçük konik şeklinde yapılmıştır. Para ve mühür kesesinin ağız kısmı saat kesesinin ise kenarları oya tekniği ile süslüdür. Üç kesenin de kordon uçları püsküllüdür.

Resim 20. Sivas Arkeoloji Müzesi, Tarak kesesi. Çizim 18. Tarak kesesi çizimi (Çakmaktepe 2021)

Envanter no: 2008/9
Ebat: 12,5X13,5cm
Müzeye geliş şekli: Satın alma
Çağı: 20. yüzyıl

Eserin tanımı: Tarak kesesi olarak kareye yakın dikdörtgen formunda tasarlanmıştır. Tığ ile sık iğne tekniğinde örülmüştür. Mor zemin rengi üzerinde alt ve üstte iki adet kuşak yer almaktadır. Gövdede küre şeklinde oldukça yoğun yapılmış bitkisel rozet motifi bulunmaktadır. Kesenin ön yüzünde ağız kısmına yakın yerde "L" harfi ters şekilde "ALTIN" yazmaktadır. Ağız ve alt kısmın ucu motif renklerindeki sim iplikle oyalanmıştır. Ağılık kısmını büzmek için uçları top şeklinde kordon yapılmıştır.

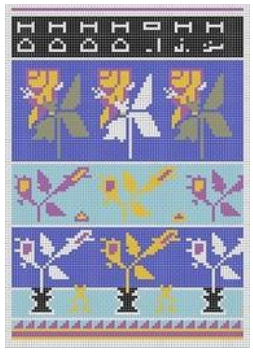

Resim 21. Sivas Arkeoloji Müzesi, Tütün kesesi. Çizim 19. Tütün kesesi çizimi (Çakmaktepe 2021)

Envanter no: 1606
Ebat: 16,5X25,5cm
Müzeye geliş şekli: Satın alma
Çağı: -

Eserin tanımı: Kese tütün kesesi olarak dikdörtgen şeklinde tasarlanmıştır. Tığ ile sık iğne tekniğinde örülmüştür. Dip kısmında küçük üçgenler ile bir su yer almaktadır. Yüzey mavi ve mor renkler ile kuşaklara ayrılmıştır. Kuşakların üzerinde ise alttan ağız kısmına doğru vazoda çiçek, çiçek ve gül motifleri ile bezelidir. Ağız kısmında siyah kuşak üzerinde küçük üçgen ve harfleri andıran bezemeler yer almaktadır.

Resim 22. Sivas Arkeoloji Müzesi, Tütün kesesi. Çizim 20. Tütün kesesi çizimi (Çakmaktepe 2021)

Envanter no: 1607
Ebat: 20X24,5cm
Müzeye geliş şekli: Satın alma
Çağı: -
Eserin tanımı: Kese tütün kesesi olarak dikdörtgen formunda tasarlanmıştır. Tığ ile sık iğne tekniğinde örülmüştür. Kesenin dip kısmında pembe ve yeşil rengin tonları ile akan su şeklinde bitkisel motif kuşak oluşturmaktadır. Bu kuşağın hemen üstünde pembe renkli bitkisel motif ile ikinci bir kuşak daha vardır. Kuşakların aynısı ağız kısmında alttakilerin simetriği olacak şekilde gövdeyi sınırlandırmaktadır. Gövde, saksıda üç çiçekli bitkisel motif ile bezelidir. Ağız ve dip kısmının uçları oya şeklinde süslüdür.

Sonuç

Özenle yapılan keseler, günümüze döneminin güzelliklerini taşıyan ve izleyende hoş bir etki bırakan nadide eserlerdir. Sivas el sanatlarında da zengin bir kültüre sahiptir. Günümüzde varlığını sürdürmekte olanların yanında bugün yapılmayan ancak koruma altına alınmış birçok eser mevcuttur. Etnografik eserler Sivas Arkeoloji Müzesi depolarında bulunmaktadır. Bu eserler arasında keselerde yer almaktadır. Müzede bulunan kese sayısı oldukça fazladır. Örme, kumaş, deri ve boncuk gibi malzemelerden yapılmış keseler de yer almaktadır. Bu çalışmada motiflerinin dikkat çekici oluşu ve daha fazla örnek incelemek açısından örme keseler tercih edilmiştir. Keseler teknik olarak tığ ile sık iğne; tek ya da ikili trabzan, ajur ve boncuk işi ile yapılmıştır. Boncuk ile örme daha çok boncuklu oya tekniği tarzında örülmüştür. Kese ağızları brit ve trabzan teknikleriyle yapılmıştır. Ağız kısımlarını büzmek için keselere, ucu püskül ya da oyalı çift taraflı kordon geçirilmiştir. Kesenin alt ucu da çoğunlukla çiçek şeklinde örgü ve püskül ile süslenmiştir. Keselerin her iki yüzü de aynı motiflerle bezelidir. Para kesesi daha çoğunlukta olmakla birlikte saat, mühür, tarak ve tütün keseleri de mevcuttur. Para keseleri ağız kısmından dibe doğru daralan şekildedir. Mühür keseleri para keselerinin küçük boyutluları halindedir. Saat keseleri daire formunda yuvarlaktır. Tarak keseleri dikdörtgen formundadır. Tütün keseleri dikdörtgen şeklinde tasarlanmıştır. Bazı saat ve para keseleri diğerlerinden farklı olarak ağız kısmı uzatılarak örülmüştür. Keselerin dip kısmında çoğunlukla badem motifi yer almaktadır. Ortada göbek ve göbeği alt ve üstte sınırlandıran kuşağı oluşturan motifler bulunmaktadır. Keseler figürlü, bitkisel, geometrik ve yazılı bezemelerle zengin bir motif kompozisyonuna sahiptir. Bazen sadece bir motif ile bütün yüzey doldurulurken bazen ise birkaç motif bir arada kullanılmıştır. Renk çeşitliliği açısından oldukça zengin bir koleksiyon olduğu söylenebilir. Keselerde birçok rengin uyumlu kullanımı söz konusudur. Tek renkle yapılanların yanı sıra birden fazla rengin birlikte kullanımı da söz konusudur. Şu anda depoda bulunan keselerden bazılarında daha önce sergilenmelerinden kaynaklanan renk solmaları mevcuttur.

Kaynaklar

Anonim. İslam Ansiklopedisi. Bölüm yazarı: Özdemir Nutku.Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları. C.8. 1993
Anonim. Kese. İslam Ansiklopedisi, Bölüm yazarı: Çakır, Baki. Ek-2, 42-43, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2019.
Berker, Nurhayat. Türk El İşlemelerinde Semboller. İstanbul: Sanat Dünyamız, Yıl.7,Sayı.20, Yapı Kredi Bankası'nın Kültür Hizmeti, 1980.
Barışta, H.Örcün. Türk El Sanatları. T.C. Kültür Bakanlığı Sanat Eserleri. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
Çağatay, Neşet. Bir Türk Kurumu Olan Ahilik. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Türk Tarih Kurumu Yayınları VII. Dizisi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.
Doğan, Hulusi. Ahilik ve Örtülü Bilgi. Bursa: Ekin Yayınevi, 2006.
d'Ohsson M.de.M. 18. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler. Çeviren; Zehran Yüksel. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1980.
Kademoğlu, Osman. Çeyiz Sandığı. İstanbul: Duran Ofset, 1999.
Kahraman Seyit A. ve Dağlı Yücel (2006). Evliya Çelebi Seyahatnamesi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.1. Kitap 2. Cilt.
Koçu, Ekrem. Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü. İstanbul: Doğan Kitap, 2015.
Ögel, Bahaeddin. Türk Kültür Tarihine Giriş III., Kültür Eserleri:13. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 244, 1978.
Ögel, Bahaeddin. Türk Kültür Tarihine Giriş V. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, Kültür Eserleri:13, 1978.
Özbel, Kenan. Eski Türk keseleri, El Sanatları VI. C.H.P. Halkevleri Bürosu. Kılavuz Kitaplar: XIV. (ty).
Pakalın, Mehmet Zeki. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. I. Fasikül, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.
Tdk 13.06.2021
KK 1: M. Fatih ÇAKMAKTEPE 43, Sivas, Akademisyen

Çalışma yapmamıza olanak tanıyan Sivas Arkeoloji Müzesi Müdürüne ve müze çalışanlarına teşekkür ederiz.

CROCHET KNITTED POUCHES IN SİVAS ARCHAEOLOGY MUSEUM

Şirin Karaman, Mehmet Fatih Çakmaktepe

Abstract

In traditional handicrafts, pouches have a special place with their production techniques and wide usage area. There are many types of pouches according to their places of use. In addition, it is possible to classify the pouches according to the construction techniques, the material used and the vehicle used in the construction. The value of the pouches is measured not only by the quality they carry, but also by the beauty of their appearance. While sewing and knitting was a common practice in the old times, today a generation has grown up who does not know how to hold needle and crochet. Therefore, when new ones are not made, the value of the old ones increases even more. As a result of the use of the pouches being replaced by other materials, their production is completely finished. For this reason, it is more important to protect cultural artifacts, which are our heritageTwo main objectives were pursued with this study. One of these; to record the pouches that are no longer made and to ensure the continuity of the pouches with different usage areas; Another is to pass on the taste of past experiences to future generations. For this reason, in the examined pouches; The material, color, technique, motif and composition features used were determined, the pouches were recorded, and the motifs were transferred to digital.

Keywords: Handicrafts, museum, knitting, pouch, Sivas